

УДК: 371.2:373.61
JEL Classification: P 36
doi: 10.31767/nasoa.3-4-2021.09

О. В. ДУРІХІНА,
аспірантка кафедри комерційної діяльності і логістики,
ДВНЗ “Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана”,
e-mail: durihina1987@gmail.com,
ORCID: 0000-0003-3360-2860

Особливості моделі підприємницького університету

В статті розглянуто основні підходи до визначення поняття “підприємницький університет”, окреслено особливості наукової та підприємницької діяльності університетів, основні проблеми розвитку підприємницького університету. Охарактеризовано особливості діяльності підприємницьких університетів на прикладі США. Визначено головні проблеми при формуванні підприємницьких університетів. Проаналізовано та узагальнено світовий досвід формування підприємницьких університетів, окреслено перспективи створення та розвитку підприємницьких університетів в Україні.

Ключові слова: підприємницький університет, модель підприємницького університету, вища освіта, заклад вищої освіти, підприємництво, підприємницька діяльність.

O. DURIKHINA,
Postgraduate Student,
Department of Commercial Activity and Logistics,
Kyiv National Economic University
named after Vadym Hetman

Features of the Entrepreneurial University Model

The article considers the main approaches to the definition of the concept of “entrepreneurial university”, identifies the features of research and entrepreneurial activities in higher education institutions, the main problems of entrepreneurial university development. The main features of entrepreneurial universities are described on the example of the U.S. The main problems in the formation of entrepreneurial universities are identified. The global experience of entrepreneurial university formation is analyzed from the perspective of creating and developing entrepreneurial universities in Ukraine.

In the context of globalization of educational systems, increasing competition on the market of educational services, increasing requirements for the provision of educational services faced by educational institutions, there is a need to change and transform the paradigm of university behavior. The governments of many countries around the world are trying to move away from direct state funding for the education sector and attract support of investors and businesses. When exploring the structure of the global education area, it is important to emphasize that it is a complex and open system that is constantly transforming and evolving. The increasing competition between universities and countries has direct impact on ways and solutions aiming to expand the boundaries of their activities.

Keywords: entrepreneurial university, model of entrepreneurial university, higher education, higher education institution, entrepreneurship, entrepreneurial activities.

Постановка проблеми. Поняття “підприємництво” і “підприємницька діяльність”, а також їх значення в розвитку людства привертають увагу вчених починаючи із середини XVII ст. В результаті сформувались різні погляди на роль і місце підприємництва в різних сферах діяльності, у тому числі у вищій освіті.

В умовах глобалізації освітніх систем, посилення конкуренції на ринку освітніх послуг та вимог до їхньої якості змінюється і парадигма поведінки суб'єктів освітньої діяльності. Уряди багатьох країн світу зараз намагаються відійти від прямого фінансування сектору освіти та залучити підтримку приватних інвесторів, що призвело до появи поняття “підприємницький університет”, яке відображає принципово нову модель організації освітньої діяльності. Це обумовлює важливість досліджень, спрямованих на виявлення її відмінностей від більш традиційних моделей університетської освіти.

Аналіз досліджень і публікацій. Розвиток освітнього середовища та закладів вищої освіти у глобальному аспекті є предметом наукового інтересу дослідників, які займаються проблемами науково-інноваційної діяльності. Питання, пов'язані з функціонуванням університетів та вищої освіти, а також їх інноваційним розвитком, досліджували іноземні та українські вчені: Л. Антонюк, В. Андрущенко, Т. Воронкова, К. Гурова, Д. Ільницький, В. Іноземцев, В. Журавльов, Г. Іцковіц, І. Каленюк, Г. Константинов, Д. Лук'яненко, О. Перфільєва, С. Резніков, О. Романовський, Я. Столярчук, С. Філонович, Л. Цимбал, А. Чухно та багато інших. Поняття “підприємницький університет” розглядалось такими вченими, як Ф. Альтбах, М. Джейкоб, Д. Кірбі, Б. Кларк, Г. Константинов, Дж. Салмі, С. Філонович, С. Фрейсер, Т. Хайнес, П. Шульц, Й. Уісема та інші.

Метою статті є розкриття сутності поняття “підприємницький університет” та основних тенденцій розвитку підприємницьких університетів у світі, а також можливостей впровадження моделі підприємницького університету в Україні.

Виклад основного матеріалу. При дослідженні та аналізі структури глобального освітнього простору важливо звернути увагу на те, що це складна та відкрита система, яка постійно трансформується і розвивається, а зростання конкуренції між університетами безпосередньо впливає на пошук нових підходів до розширення меж освітньої діяльності.

На важливість поняття “підприємницький університет” наголошував Г. Іцковіц, який довів, що в суспільстві знань до традиційної університетської місії “надання освіти”, яка мала переважне значення в XIX ст., додалися ще дві – “виробництво нового знання” шляхом проведення наукових досліджень і “комерціалізація нового знання” через трансфер технологій і створення інноваційних компаній. Г. Іцковіц визначає особливості поняття “підприємницький університет”, яке він застосовує до тих університетів, де навчання студентів спрямовано на стимулювання їхньої майбутньої підприємницької діяльності [3].

Г. Іцковіц описав взаємозв'язок між університетами, підприємництвом і державою, відзначивши особливу роль університетів: “Студенти, які приходять вчитися до університету, є вихідцями з різних соціальних верств, але завдяки навчанню в університеті вони мають можливість переміщатися до інших соціальних прошарків. Останнім часом подібний процес спостерігається і серед співробітників університетів, які, отримавши певні навички, можуть переміщатися у владні структури та бізнес, щоб поділитися наявними в них знаннями та досвідом, затребуваними даними структурами” [5].

У сучасному умовах соціально-економічного розвитку світового суспільства суттєво зростають вимоги до науки й системи підготовки професійних кадрів. Процеси глобалізації потребують найбільш радикальних реформ у сфері національної та глобальної конкурентоспроможності закладів вищої освіти (ЗВО). Для успішної адаптації до мінливих умов, збереження прогресивних традицій і водночас адекватної реакції на попит суспільства у формуванні високопродуктивних кадрів, здатних до технологічного та інтелектуального лідерства, ЗВО постають перед необхідністю вибору інноваційних альтернатив розвитку і формування інноваційних рішень у сфері вищої освіти. Це обумовлює важливість інноваційних підходів до розроблення стратегічної моделі розвитку ЗВО, насамперед у форматі підприємницького університету [1].

Г. Константинов і С. Філонович визначають поняття “підприємницький університет” як “заклад вищої освіти, який систематично докладає зусиль для подолання обмежень у трьох сферах – генерації знань, викладанні та перетворенні знань на практику, шляхом ініціювання нових видів діяльності, трансформації внутрішнього середовища та модифікації взаємодії з зовнішнім середовищем” [4].

Обмеження у всіх трьох зазначених сферах завжди пов'язані з дефіцитом основних видів ресурсів – фінансових, інформаційних і людських. Залучення цих ресурсів часто сприймається як основна ознака підприємництва, однак, на нашу думку, це уявлення є помилковим, оскільки пошук ресурсів має вторинне значення у подоланні обмежень у цих трьох сферах. Утім без вирішення проблеми ресурсів підприємницька діяльність університету неможлива, тому тут доводиться докладати дуже серйозних зусиль. Традиційні університети зазвичай розглядають ресурсну проблему як завдання, яке мають вирішувати не вони, а середовище, в якому вони функціонують. Парадоксально, але коли середовище дійсно бере на себе вирішення цієї проблеми, підприємницький потенціал університетів лише знижується [3].

Одним із перших науковців, хто використав поняття “підприємницький університет” і почав його досліджувати, був Бертон Р. Кларк, який намагався науково пояснити цей феномен та ввести в науковий обіг відповідне поняття. На його думку, це поняття має охоплювати не лише створення умов для підготовки майбутніх підприємців, а й підприємницьку діяльність самого університету, тобто створення технологічних парків, бізнес-інкубаторів і науково-дослідних інститутів. Кларк визначив низку характеристик особливостей підприємницького університету:

- 1) посилення управлінського ядра університету;
- 2) розширення зв'язків з групами і організаціями за межами університету;
- 3) диверсифікація джерел фінансування;
- 4) стимулювання підприємницької активності підрозділів університету;
- 5) розвиток всеосяжної підприємницької культури.

Кларк зазначає, що підприємницькі університети, так само як і будь-які компанії, розвивають власну робочу культуру, яка налаштована на зміни. Така нова культура може початися навіть із невеликої ідеї про організаційні зміни, яка надалі має розвиватися, створюючи підґрунтя для формування нової (інноваційної) університетської культури. Але для затвердження нової культури має бути відповідна практика. Коли ідеї та практика поєднуються, питання культури університету висувається на перший план, оскільки інституційна культура визначає інституційну приналежність і певну репутацію. Якщо університети перебувають у стані трансформації, сформовані в них цінності та етичні переконання сприяють розвитку розвитку інших важливих елементів [7].

Питання комерціалізації результатів науково-дослідницької діяльності університетів наразі є актуальним завданням для вищої освіти. Наукове співробітництво університетів і бізнес-сектору, збільшення наукового потенціалу викладацько-професорського складу розширить перелік підприємницьких функцій для університетів.

О. Романовський узагальнює головні критерії, запропоновані вченими для класифікації університетів як підприємницьких. Ними вважаються університети, які:

- ✓ заробляють кошти під час здійснення своєї статутної академічної діяльності, досягають соціального ефекту в процесі громадської, суспільної та виховної роботи;
- ✓ сповідують академічний капіталізм;
- ✓ вдало комерціалізують результати своїх НДДКР і ефективно використовують власні основні і допоміжні ресурси в комерційних цілях;
- ✓ успішно розвивають і впроваджують інновації, спін-офф (спін-аут) підприємства і запускають стартові компанії;
- ✓ успішно знаходять і використовують додаткові джерела фінансування своєї статутної академічної діяльності;
- ✓ мають підприємницьке бачення та підприємницькі навички, знаходять і ефективно використовують підприємницькі можливості, призначають підприємців на головні адміністративні посади;
- ✓ активно навчають студентів і слухачів курсів підприємництву і наукам з організації і управління бізнесом, створюють бізнес-інкубатори, запрошують до викладацької роботи і практичного керівництва провідних підприємців;
- ✓ мають тісні зв'язки з промисловістю і бізнесом;
- ✓ випускники яких є результативними підприємцями [6].

Г. Константинов і С. Філонович підкреслюють ще одну важливу проблему, що виникає при впровадженні моделі підприємницького університету. Мова вчених не

завжди зрозуміла практикам, а вчені не завжди розуміють потреби бізнесу та ринків. В індустріальних кластерах активно формуються підприємства нового типу. Ці компанії вміють розуміти потреби бізнесу, в тому числі в дослідженнях та інноваціях. Виходячи з цього розуміння вони розміщують замовлення бізнесу на дослідження в університетах і дослідницьких інститутах. Самі вони є мережевими посередниками, які здатні розмовляти як мовою бізнесу, так і мовою науки. Нині вони заповнюють нішу, яку мають займати підприємницькі університети [4].

Щоб зайняти цю нішу, підприємницькі університети мають подолати обмеження щодо генерації знань. Класичний університет схильний до створення тих знань, які він вміє генерувати в конкретний момент. Але необхідно генерувати ті знання і в ті терміни, яких потребує бізнес наразі. Саме підприємницький університет має бути мережовим гравцем у складі кластера, здатним вирішувати завдання, що виходять за межі існуючих обмежень. Йдеться про знання, які працюють на протигагу знанням, що відповідають академічним стандартам, що склалися у процесі ізольованого від бізнесу розвитку університетів у минулому. Університетський академічний “снобізм” є головною перешкодою на шляху формування підприємницьких університетів [3].

З точки зору Б. Кларка, модель підприємницького університету підкреслює важливість трьох елементів, не характерних для моделі дослідницького університету:

1. Ризик, обумовлений тим, що запровадження нових практик (участь у трансфері технологій, диверсифікація фінансової бази, зміна структури, стимулювання наукової діяльності тощо) може бути пов’язане з істотними ризиками і вельми невизначеними наслідками.

2. Підприємницька діяльність, оскільки інновації є передумовою підприємницької діяльності, а не навпаки, і оцінка ефективності підприємницької діяльності і сама діяльність – це різні речі.

3. Підприємницька культура, оскільки перехід до нового типу університету неможливо почати “зверху”, реальна трансформація вимагає часу і станеться тільки в разі створення відповідних умов, зміни організаційної структури і моделі менеджменту [7].

Б. Кларк здійснив порівняльний аналіз двох понять, які він використовував як синоніми, – “підприємницький університет” та “інноваційний університет”. Він дійшов висновку, що “інноваційний університет” є більш широким поняттям, яке, до того ж, позбавлене негативного відтінку, характерного для ставлення до підприємців у освітньому середовищі. Але дослідник віддає перевагу терміну “підприємницький”, оскільки він краще відображає діяльність самого колективу університетів [7].

Г. Іцковіц під підприємницьким університетом має на увазі ЗВО, який, окрім традиційних джерел фінансування, активно розробляє та використовує патенти, виконує наукові дослідження та інші види діяльності в рамках договірної співробітництва з приватними підприємствами, які є дієвими засобами розширення джерел фінансування та притоку інвестицій до університету. Невід’ємною складовою місії сучасного університету, за Г. Іцковцем, є капіталізація знань [2].

Отже, про появу феномену підприємницьких університетів свідчить розширення та збільшення їхніх підприємницьких функцій. В американських і європейських університетах такі функції мають пріоритетний статус, але в Україні вони наразі вважаються другорядними. Щоб перетворити українські університети на підприємницькі, необхідно доповнити навчальні програми підприємницькими дисциплінами за безпосередньої участі представників бізнесу з метою розвитку у студентів підприємницьких навичок, вміння орієнтуватися в умовах нестабільного ринкового середовища. Навчання підприємству має стати одним із пріоритетів для українських університетів. З іншого боку, сам університет повинен активно займатися підприємницькою діяльністю. З цією метою в університетах має бути створена відповідна інфраструктура: центри досліджень, науково-дослідні лабораторії, бізнес-інкубатори, бізнес-лабораторії, технопарки, дочірні фірми. В рамках підприємницької діяльності університет може здійснювати: інноваційну діяльність для потреб бізнесу та держави; продаж патентів, надання консультаційних та експертних послуг для економіки, бібліотечних засобів і спеціалізованої апаратури.

Щоб набути статусу підприємницьких, українські університети мають отримати широкі можливості та права щодо розпорядження майном. Але вони досить

часто стикаються з бюрократичними труднощами, якщо здають в оренду споруди, які їм належать, або виставляють їх на продаж. Розвитку підприємницьких функцій вітчизняних університетів може сприяти їх автономний статус, який надавав би їм право на фінансову незалежність щодо формування і напрямів витрачання бюджету.

Значні обмеження у сфері академічного підприємництва в Україні пов'язані з браком фінансових та інформаційних ресурсів, що потребує професійного впровадження системи фандрейзингу, який виступає сучасним напрямом розвитку фінансово-економічного, інформаційного, матеріально-технічного забезпечення підприємницької діяльності українських університетів [1].

Підприємницькі університети можуть стати важливим елементом індустріальних кластерів, долаючи дефіцит фінансових ресурсів та сприяючи розвитку регіонів, у яких вони працюють.

Для вирішення цього завдання підприємницькі університети повинні приділяти більше уваги побудові соціальних мереж, у тому числі через роботу зі своїми випускниками [4].

Висновки. Аналіз основних підходів до трактування поняття “підприємницький університет” показав, що його введення у науковий обіг відобразило розширення функцій університетської освіти – від надання освіти до виробництва знання і його комерціалізації. Отже, для набуття статусу підприємницького університету мають вийти за суто академічні межі у своїй діяльності (посилюючи фінансову базу шляхом залучення коштів із зовнішніх джерел, стимулюючи власну підприємницьку активність і формуючи підприємницьку культуру), а також подолати обмеження на генерацію знань, навчившись створювати такі знання, які користуються попитом з боку бізнесу.

В Україні, як і в багатьох інших країнах світу, актуальною проблемою вищої освіти є її відірваність від реального сектору економіки, тому розширення функцій вітчизняних університетів і впровадження моделі підприємницького університету допоможе зменшити відстань між вищою освітою, наукою та бізнес-середовищем. Але для набуття статусу підприємницьких українських університетів повинні, з одного боку, змінити акцент у навчальних програмах, зробивши пріоритетними дисципліни, пов'язані з підприємництвом, створити підприємницьку інфраструктуру і здійснювати власну підприємницьку діяльність, з іншого – мати відповідну нормативно-правову базу, яка забезпечить їм автономний статус, право розпорядження бюджетом і майновими активами.

Список використаних джерел

1. Воронкова Т. Є., Гурова К. Г. Підприємницький університет: інтеграція освіти, науки, бізнесу. Агросвіт. 2018. № 21. С. 28–33. <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2018.21.28>
2. Журавлев В. А. Классический исследовательский университет: концепция, признаки, региональная миссия. Университетское управление: практика и анализ. 2000. № 2(13). С. 25–31.
3. Ицковиц Г. Тройная спираль. Университеты – предприятия – государство. Инновации в действии. Пер. с англ. под ред. А. Ф. Уварова. Томск: изд-во Том. гос. ун-та систем упр. и радиоэлектроники, 2010. 237 с.
4. Константинов Г. Н., Филонович С. Р. Что такое предпринимательский университет. Теоретические и прикладные исследования. 2007. № 1. С. 49–62. URL: <https://vo.hse.ru/data/2010/12/31/1208183732/p49.pdf>
5. Резніков С. Дослідницькі університети як центри інноваційного розвитку країни. Дзеркало тижня, 21 січня 2011.
6. Романовський О. О. Базові поняття та визначення підприємницького ВНЗ. Ефективна економіка. 2012. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1628>
7. Clark Burton R. (2008). Creating Entrepreneurial Universities: Organizational Pathways of Transformation. IAU Press. Issues of Higher Education. Wagon Lane, Bingley BD16 1WA. UK: Emerald Group Publishing Limited. Howard House, 164 p.

References

1. Voronkova T., & Gurova K. (2018). Pidprijemnytskyi universytet: intehratsiia osvity, nauky, biznesu [Enterprise university: integration of education, science, business],

- Agrosvit – Agroworld, 21, 28–33. <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2018.21.28> [in Ukrainian].
2. Zhuravlev V. A. (2000). Klassicheskiy issledovatel'skiy universitet: kontseptsiya, priznaki, regional'naya missiya [The classical research university: concept, features, regional mission]. *Universitetskoe upravlenie: praktika i analiz – University Management: Practices and Analyses*, 2(13), 25–31 [in Russian].
 3. Etzkowitz H. (2010). Troynaya spiral. Universitetyi – predpriyatiya – gosudarstvo. Innovatsii v deystvii [The Triple Helix: University – Industry – Government. Innovation in Action]. Trans. from English. Tomsk: Publishing house of Tomsk State University of Control Systems and Radioelectronics [in Russian].
 4. Konstantinov G. N., & Filonovich S. R. (2007). Chto takoe predprinimatel'skiy universitet [What is the Entrepreneurial University]. *Teoreticheskie i prikladnyie issledovaniya – Theoretical and Applied Research*, 1, 49–62. Retrieved from <https://vo.hse.ru/data/2010/12/31/1208183732/p49.pdf> [in Russian].
 5. Reznikov S. (2011). Doslidnytski universytety yak tsentry innovatsiinoho rozvytku krainy [Entrepreneurial universities: centers for the country's innovation development] // *Dzerkalo tyzhnia – Weekly Mirror*, January, 21 [in Ukrainian].
 6. Romanovskiy O. O. (2012). Bazovi poniattia ta vyznachennia pidpriemnytskoho VNZ [Basic concepts and definitions of entrepreneurial university]. *Efektyvna ekonomika – Effective Economy*, 12. Retrieved from <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1628> [in Ukrainian].
 7. Clark Burton R. (2008). *Creating Entrepreneurial Universities: Organizational Pathways of Transformation*. IAU Press. Issues of Higher Education / Wagon Lane, Bingley BD16 1WA. UK: Emerald Group Publishing Limited. Howard House.

Посилання на статтю:

Дуріхіна О. В. Особливості моделі підприємницького університету. *Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту: зб. наук. пр.* 2021. №3-4. С. 80-85. doi: 10.31767/nasoa.3-4-2021.09.